

RUKOVĚŤ ZUBNÍHO LÉKAŘE

Ošetřování pacientů s komplikujícím zdravotním stavem

Věra Bartáková, Robert Houba, Jiří Zemen

Vydala Česká stomatologická komora ve spolupráci s Havlíček Brain Team,
2005, 1. vydání

ISBN: 80-903609-1-2, 232 stran, cena 490 Kč

RECENZE I.

(AUTOR: MUDr. Jaroslav Opravil)

Druhou publikací, kterou vydává Česká stomatologická komora, je **Rukověť zubního lékaře – Ošetřování pacientů s komplikujícím zdravotním stavem**, společné dílo autorů **Věry Bartákové** ze Stomatologické kliniky LF UK v Hradci Králové, **Roberta Houby a Jiřího Zemena** ze Stomatologické kliniky LF UK v Plzni. Dílo jedinečné, dosud nepublikované a nesmírně užitečné.

Kniha je po úvodu, obecných zásadách práce s rizikovým pacientem a klasifikaci rizika podle ASA **členěna podle jednotlivých orgánových systémů a jejich postižení**. Dále jsou vloženy kapitoly, které s orgánovými systémy nesouvisejí, ale mají charakteristické projevy a rizika. Kapitoly jednotlivých onemocnění jsou jednotně a přehledně členěny podle: **stručná charakteristika choroby, obvyklá terapie, anamnestické dotazy, klinické příznaky celkové a orofaciální, rizika a možné komplikace při zubním ošetření, zásady ošetřování v zubní praxi a první pomoc v zubní praxi**.

Po prvním zběžném přečtení by mohl leckterý zubní lékař pro množství možných rizik, která představují ošetřování pacientů s komplikujícím zdravotním stavem, uvažovat o uzavření své praxe. Ale hned v kapitole o obecných zásadách práce s rizikovým pacientem autoři připomínají, že **rizikový pacient je každý, o jehož zdravotním stavu nic nevíme**. Proto zdůrazňují, že téměř nejdůležitější jsou klinické vyšetření a **anamnéza** (nejlépe formou anamnestického dotazníku i s jeho významem pro forenzní řízení), doplňující vyšetření (rtg, laboratoř), případně konzultace s ošetřujícím lékařem či specialistou. Jsme-li dobře informováni o zdravotním stavu pacienta, můžeme v léčebném plánu posoudit a zvážit možná rizika, připravit se na ně a správně je řešit, případně o ošetření pacienta s vyšší mírou rizika požádat erudovanější pracoviště.

Z jednotlivých orgánových systémů věnují velkou pozornost **kardiovaskulárním onemocněním**, která jsou na 1. místě v žebříčku hlavních příčin úmrtnosti v ČR. Dozvíme se o rizicích při ošetřování pacientů s hypertenzí, hypotenzí, kardiální insuficiencí, ischemickou chorobou srdeční, infarktem myokardu, arytmiemi, kardiostimulátorem, nedostatečností srdečních chlopní, infekční endokarditidou a edemem plic. Autoři nás informují, kdy a za jakých podmínek můžeme pacienta ošetřit, kdy poskytnout jen zákrok první pomoci a kdy je vhodné pacienta doporučit k ošetření při hospitalizaci.

Následují kapitoly **respirační onemocnění, endokrinní onemocnění** (onemocnění štítné žlázy, příštítných tělísek, nemoci nadledvin, diabetes mellitus), **nemoci trávicího traktu, onemocnění krve**.

Zvláštní kapitola je věnována **krvácivým stavům**, včetně antikoagulační terapie. Na tuto kapitolu autoři často odkazují u řady dalších stavů (trombotické stavy, arytmie, nedostatečnost srdečních chlopní, náhrady chlopní atd.). Připomínají principy různých poruch způsobujících zvýšené riziko krvácení, jejich diagnostiku, a doporučují, která laboratorní vyšetření bychom měli nechat zhotovit, jak je vyhodnotit a tím zjistit, **které stavy lze obvykle ošetřit v běžné**

zubní ordinaci a které jsou ošetřitelné na specializovaném pracovišti, respektive v nemocničním zařízení.

Následuje téma **onemocnění ledvin a ošetřování dialyzovaných pacientů**. Další kapitola se věnuje **pacientům s nádorovým onemocněním v orofaciální oblasti a s nádorovým onemocněním mimo orofaciální oblast**. Zvláště je uvedena kapitola o **hemoblastózách**. Další části pojednávají o **nemocných s buněčnými a orgánovými transplantáty**. Velmi důležitá je kapitola o **stavech snížené obranyschopnosti a o infekčních chorobách** včetně preventivních a hygienických zásad v předcházení těchto nemocí. Dozvíme se, jak zhotovovat u těchto pacientů i. o. rtg, jak nakládat s infekčním materiálem, jak ošetřovat otisky a **které zákonné normy řeší zásady hygienického režimu.**

V kapitole **neurologická onemocnění** zjistíme, jak předcházet záchvatům při ošetřování epileptiků a jiných křečových stavů. Následují témata **onemocnění pohybového aparátu, psychiatrické choroby a drogově závislí** v zubní ordinaci (alkohol a barbituráty, tabák, těkavé látky, kanabioidy, stimulancia, opioidy a halucinogeny), u kterých nelze spoléhat na anamnézu.

Další rozsáhlá kapitola pojednává o **alergiích** s charakteristikou atopie, alergie, alergenů, přecitlivělosti a nealergické přecitlivělosti. Seznámí nás s pěti typy imunologických odpovědí od časného I. typu anafylaxe až po V. typ imunologické reakce, která se uplatňuje u autoimunních onemocnění.

V tzv. ženských kapitolách se dozvíme o problematice **gravidity a laktace** ve spojení se zubním ošetřením a také o ostatních **fyziologických obdobích u žen** (puberta, postmenopauzální období).

Následuje část zabývající se **onemocněním očí** a již zmíněné kapitoly, které se nevztahují ke konkrétním orgánovým systémům. Jsou to kapitoly **gerontologický pacient v zubní ordinaci, přístup k některým hendikepovaným pacientům** (neslyšící pacient, nevidomý pacient, tělesně postižený pacient, mentálně postižený pacient). V kapitole o **lécích v zubním lékařství** nás autoři seznamují s nežádoucí reakcí léků v zubním lékařství a lékovou interakcí.

Velmi důležitá kapitola se věnuje **náhlým příhodám** v zubní ordinaci a jejich řešení včetně doporučeného technického vybavení a pohotovostní lékárničky stomatologa.

Poslední dvě kapitoly uvádějí nejčastěji **používané zkratky ve všeobecné medicíně**, které nám nemusejí být vždy zcela srozumitelné a setkáváme se s nimi v lékařských zprávách našich všeobecných kolegů, a **vybrané fyziologické hodnoty u dospělého**, které nám pomohou v interpretaci různých vyšetření.

Kniha je určena všem zubním lékařům, protože žádný z nich se nemůže vyhnout riziku při ošetřování nemocných s komplikujícím zdravotním stavem. Publikace pojednává o rizicích častých, ale také o rizicích poměrně vzácných, přesto však rizicích reálných, se kterými se každý zubní lékař může setkat. Proto je to kniha, která nepatří do knihovny, ale - jak napovídá její název *Rukověť* - k rukám zubních lékařů. Měla by být nejen velmi rychle rozebrána, ale hlavně dobře „ohmatána“ od častého čtení a užívání.

Závěrem se vracím k úvodní kapitole o obecných zásadách práce s rizikovým pacientem, z níž mi vyplývá i motto: „Budu-li chtít, musím vědět, budu-li vědět a umět, pak mohu“.

Věřím, že nám tato kniha pomůže o našich pacientech vědět. Pak se můžeme zbytečným rizikům vyhnout, reálná rizika poznat a řešit.

RECENZE II.

(AUTOR: prof. MUDr. Ivan Satko, DrSc., přednosta Kliniky ústní, čelistní a obličejové chirurgie, FNsPB a LF UK Bratislava)

S velkým zájmem jsem si přečetl a prostudoval publikaci *Rukověť zubního lékaře – Ošetřování pacientů s komplikujícím zdravotním stavem* a hned po prvních stránkách jsem se zaradoval, že v české literatuře bude práce takového charakteru, která díky jazykové srozumitelnosti bude na Slovensku přijata s velkým zájmem odborné stomatologické veřejnosti. Jsem přesvědčený, že *Rukověť* najde uplatnění jak u posluchačů stomatologie či zubního lékařství, tak u zubních lékařů v terénní praxi.

Základním krédem publikace je předcházení vzniku možných komplikací při nedostatečné anamnéze a přehlédnutí důležitých celkových onemocnění, která při stomatologickém ošetření mohou ohrožovat život pacienta. V moderní době jsme svědky unáhlenosti, která se, bohužel, mnohokrát projevuje i nedostatečnou anamnézou, čímž se vlastně ztrácí možnost navázání prvního kontaktu ošetřujícího lékaře s pacientem.

Značná pozornost je v publikaci věnována problematice **snížení stresujících faktorů**, které působí na pacienta se stomatologickým onemocněním. Vysoce hodnotím skutečnost, že autoři v tomto tématu věnují značnou pozornost také délce čekání na stomatologické ošetření a čekací dobu jednoznačně zařazují mezi stresující faktory. V moderních medicínských studiích jsou patrná upozornění na nutnost bližšího kontaktu s pacientem jako na důležitý moment pro sestavení správné diagnózy a léčebného plánu. Pozitivně hodnotím, že autoři v odborné stomatologické literatuře vyplnili hiatus v úrovni všeobecně medicínských poznatků lékařů – stomatologů.

Autoři publikace se věnují celému komplexu chorob takřka ze všech medicínských oborů a speciálně se zaměřují na ty klinické jednotky, s nimiž se může setkat praktický zubní lékař. Po prostudování publikace jsem dospěl k názoru, že pravděpodobně nebylo zapomenuto na žádnou důležitou chorobu, což svědčí o preciznosti, s níž se autoři věnovali své práci.

U jednotlivých onemocnění je popsána jejich stručná charakteristika a všeobecná medicínská léčba s uvedením nejnovějších léků, s nimiž se takto může praktický zubní lékař seznámit. Dále autoři uvádějí vhodné anamnestické dotazy, celkové klinické příznaky onemocnění, orofaciální klinické příznaky, rizika a komplikace při zubním ošetření, zásady ošetřování v zubní praxi a první pomoc při vzniku komplikací včetně nejdůležitějších dostupných medikamentů. Kvalitu zpracování témat jednotlivých onemocnění zvyšuje skutečnost, že některé choroby jsou kromě písemného textu zpřehledněny tabulkovým znázorněním.

Z celkově kvalitního popisu klinických jednotek chci zvláště vyzdvihnout, jakou pozornost autoři věnují **onemocnění AIDS**. Přístupují k němu velmi racionálně a seznamují čtenáře s nejnovějšími poznatky. Toto konstatování platí i pro další civilizační chorobu, tzv. **Alzheimerovu chorobu**. Stejně tak oceňuji kapitola věnovanou psychiatrickým chorobám, v níž autoři věnují pozornost **důsledkům civilizačních stresů** - cenná je studie o depresích. Zasloužená pozornost je věnována **drogově závislým** pacientům v zubní ordinaci, včetně problematiky tabakismu a alkoholismu. Tabulkovou formou je pak zpracovaný přístup k některým **hendikepovaným pacientům**.

V závěru publikace je **kapitola o lékových interakcích**, v níž jsou v tabulkách uvedeny nežádoucí účinky léčiv způsobující změny na gingivě, parodontu a sliznicích ústní dutiny a poruchy salivace. Dále jsou uvedeny nežádoucí účinky stomatologických medikací a možné interakce stomatologem aplikovaných léčiv v kombinaci s dlouhodobou medikací pacienta. Uvedené tabulky jsou zpracované přehledně a mají vysokou didaktickou hodnotu.

Závěrečná kapitola publikace je věnována metodice manuální a medikamentózní **resuscitace systémem ABCD**. Čtenář má možnost se seznámit s problematikou srozumitelnou formou a získat velmi cenné rady a postupy při náhlých toxických reakcích.

Závěrem chci konstatovat, že publikaci považuji za repetitorium všeobecné medicíny s aplikací pro širokou stomatologickou veřejnost. Práce je cenným přínosem ve stomatologické literatuře a bude sloužit v pregraduálním a postgraduálním vzdělávání. Zaplní mezeru, která vzniká v pregraduální výuce v disciplínách oboru interny, a proto doporučuji, aby se stala součástí studijního programu posluchačů zubního lékařství. Přál bych si, aby tato práce byla - se souhlasem autorů – přeložena do slovenštiny.

Publikaci *Rukověť zubního lékaře* hodnotím vysoce jak po stránce odborné, tak po stránce didaktické, a jsem rád, že doplní stomatologickou literaturu.